

Verslag parochiereis Cyprus, 6-18 oktober 2011

(een persoonlijke impressie)

INHOUD:	Pagina
1. Wat is een parochiereis?	2
2. Waarom naar Cyprus?	2
3. Hoe hebben we ons voorbereid?	2
4. Het programma	2 - 14
5. Algemene indrukken	15 - 16
6. Nawoord	17

1. Wat is een parochiereis?

De parochiereizen, georganiseerd door pastor Guido Dieteren, hebben een lange traditie. Sinds 2000 zijn er al negen reizen gemaakt naar diverse landen in het Middellandse Zeegebied. Deelnemers komen niet alleen uit de r.k. Parochie Titus Brandsma Zaliger, maar ook andere denominaties (o.a. PKN) zijn vertegenwoordigd. De reis beoogt niet een pelgrimstocht te zijn, maar een reis waarbij er momenten zijn van bezinning en gebed. Hoe dit ingevuld werd in deze reis is te lezen in het verslag van het programma. Speciaal voor deze reis had Guido een boekje met liturgische gebeden en gezangen samengesteld.

2. Waarom naar Cyprus?

De 10^e parochiereis was aanvankelijk gepland naar Syrië. Door de politiek instabiele situatie was het niet mogelijk deze reis uit te voeren. Als alternatief kwam Cyprus naar voren, een strategisch gelegen eiland in de Middellandse Zee waar het christendom letterlijk al vroeg voet aan de grond kreeg. Wij lazen de plannen voor deze reis in het parochieblad. Bij onze afweging om deel te nemen speelden ook de beperkte reisafstanden en het meerdere overnachtingen verblijven in één hotel een belangrijke rol.

In september bleken 40 personen te hebben ingetekend voor de reis. Samen met de reisleiding, Guido en Rieneke, dus 42 personen.

3. Hoe hebben we ons voorbereid?

Potentiële deelnemers werden door Guido eerst per e-mail geïnformeerd. Vervolgens was er een informatiebijeenkomst in de hal van de Gedachteniskerk te Rhenen op donderdag 16 juni. In de weken hierna konden mensen zich opgeven voor de reis. Voordat we vertrokken waren er nog twee groepsbijeenkomsten: op woensdag 21 september en maandag 3 oktober. Veel mondelinge informatie werd door Guido gegeven, maar er stond bij de eerste bijeenkomst ook al veel op papier.

Het fundament onder het groepsproces werd meteen gelegd; eerst samen in een kring om je regionale herkomst in beeld te brengen en later om je persoonlijke betrokkenheid bij kerk en geloof tot uitdrukking te brengen. Een goede manier om zowel de verscheidenheid als het gemeenschappelijke zichtbaar te maken.

Guido werkt al vele jaren samen met reisbureau Oppenheim Travel te Amsterdam. Belangrijk was de toezegging, dat we een Nederlandssprekende gids zouden krijgen. Veel tijd werd er besteed aan de puntjes op de i zetten aan de hand van een 53-punten lijstje "*Om niet te vergeten ...*". Voor degenen, die vaker zelfstandig gereisd hebben een oefening in geduld. Maar er was aan alles gedacht: het parkeren bij de kerk, het busvervoer naar Düsseldorf, het inchecken, etc. Het was ons duidelijk, dat Guido nergens zijn kudde wilde kwijtraken.

4. Het programma

- Dag 1, donderdag 6 oktober

Om ca 09.00 uur verzamelen en parkeren bij de Gedachteniskerk. Iedereen werd persoonlijk verwelkomd door Guido. Een laatste sanitaire stop in zijn huis. Toch nog even wachten op de deelnemers uit Heesum, die verlaat waren door een verkeersongeval bij Wageningen. Om 09.20 uur vertrok de bus richting Duitsland. Bij het inchecken op de luchthaven van Düsseldorf was het een gok in welke rij te gaan staan. Wij ervoeren weer eens de waarheid

van het gezegde “de eersten zullen de laatste zijn”. Aan de balie van onze rij zat een oververmoeide medewerkster; tot mijn grote schrik liet zij een van onze koffers doorlopen naar de transportband zonder bagagelabel. Gelukkig kwam in Larnaca toch het koffer gelijk aan met de overige bagage. De labels met daarop de eindbestemming hebben kennelijk goed gefunctioneerd. Of was het toch de Duitse “Gründlichkeit”?

We vlogen met Condor, een Duitse maatschappij, in een Boeing 757. Geen directe ‘slurf’ aan de terminal, maar ouderwets met een bus naar het vliegtuig. Door vertraging tengevolge van een staking van de Griekse luchtverkeersleiding vertrokken we anderhalf uur te laat om 15.00 uur. Om ca 19.00 uur landden we in Larnaca, Cyprus. De bagageafhandeling verliep zeer vlot. In processie met zijn allen naar de bus, die ons naar het Flamingo Beach Hotel bracht. Dit hotel ligt vlak bij het vliegveld. Helaas waren er geen “flamingo’s” (Bellboys) en een kleine, niet goed werkende lift. Het werd meteen aanpakken: je koffers zelf naar de kamer dragen. Was het de warmte of het gebrek aan conditie? Ik raakte meteen bezweet.

Het buffet was om 20.00 uur open. Gelukkig kon er op het terras met uitzicht op strand en zee gegeten worden. Een ambiance waarin je de tijd nam om elkaar beter te leren kennen. De volgende avond zouden we kunnen meedoen aan een barbecue en dansmuziek. Dat vond algemene instemming.

- Dag 2, vrijdag 7 oktober

Wake-up call om 07.15 uur en om 07.45 uur aan het ontbijt. Na het ontbijt bleek de lift niet te werken; een flinke handicap voor degenen die moeilijker ter been waren. Desondanks was iedereen op tijd bij de bus en maakten we kennis met onze Grieks-Cypriotische gids Joanna en chauffeur Antonio.

De eerste stop was bij *Panagia Angeloktistos* (O.L.Vrouwe kerk gebouwd door engelen?); een kerkje uit de 11^e eeuw. Een 6^e eeuwse Byzantijnse mozaïek afkomstig uit de oorspronkelijke vroegchristelijke basiliek toont de H. Maagd Maria en het kindje Jezus. Verder een mooie iconostase en veel speciale iconen.

Wij openden de dag in deze kerk met enkele liederen onder leiding van Jan de Wit (in het dagelijkse leven actief organist in drie kerken) en een gebed door Guido. Ons zingen werd overstemd door de Byzantijnse gezangen van een devote pelgrimsgroep (veel vrouwen met hoofdbedekking) uit Rusland onder leiding van twee popes. Beiden in een zwart priestergewaad met bijpassende baret.

De tweede stop was bij de moskee *Hala Sultan Tekke* aan de rand van het grote zoutmeer. De plek is een uit de 7^e eeuw stammend pelgrimsoord voor de moslims. Veel pelgrims kwamen hier om te genezen van ziekten (verg. Lourdes). De huidige moskee is gebouwd in 1816 en was recent (in 2005) gerestaureerd met steun van de VN. De moskee is gewijd aan Hala Sulfan, dochter van Abu Bakr, de schoonvader van profeet Mohammed. Zij werd vermoord in 632 bij de belegering van Kition, het huidige Larnaca. De zwerfkatten in en buiten de moskee trokken veel aandacht.

Het derde object was de mooie *St. Lazaruskerk* met een Byzantijnse kerktoren. Hier ligt Lazarus begraven, die door Jezus is opgewekt. Aanvankelijk had deze kerk ook koepels, maar deze moesten van de Turkse heersers verwijderd worden om geen verwarring te stichten. Koepels waren voorbehouden aan de moskeeën. De Lazaruskerk had een imposante iconostase. Hier ontmoeten we weer dezelfde pelgrimsgroep uit Rusland. Hun meerstemmige zang gaf je een goede beleving van orthodox-christelijke dienst.

Het vierde object was de grotkapel *Agia Faneromeni* met een klooster, dat al lang niet meer in gebruik is. Voor de kerk stond een 800-jaar oude Egyptische vijgenboom.

De laatste stop voor de lunch was bij de opgravingen van de oude stad *Kition*. Het levende bewijs van het bestaan van deze oude havenstad 100 jaar voor het begin van de jaartelling. Wij lunchten op een mooie locatie aan zee in het oude vissersdorp *Potamos Liopetriou*. Een warme maaltijd met kebab.

Na de lunch bezochten we op het schiereiland Kaap Greko de *Agia-Anargyri* kerk en de spelonk onder een klif. Een glibberige klauterpartij. Vervolgens nog een bezoek aan de *Elias* - kapel op een heuvel (170 treden) met een fraai uitzicht op de huizen langs de baai.

Op dit volle dagprogramma past het motto “een goed begin is het halve werk”. Na enige rust en tijd voor verfrissing was er om 20.00 uur de barbecue en het optreden van een folkloregroep. Op het terras een mooi uitzicht op de baai en de U-bochten van landende vliegtuigen. Na het diner nog een korte wandeling gemaakt. Op deze vrijdagavond geen volle terrasjes en ook leegstaande hotels. Je kreeg de indruk, dat de Griekse crisis ook zijn effect heeft op het toerisme in Zuid-Cyprus. De helft van de toeristen kwam altijd uit Griekenland.

- Dag 3, zaterdag 8 oktober

Vroeg in de ochtend (ca 04.00 uur) wakker door een opstijgend vliegtuig. Verder prima geslapen. Weer hetzelfde ochtendschema als op de eerste dag. Na het ontbijt met 6 personen weer de lift getest. We bleven echter steken bij de begane grond, maar de deur ging niet open. Hulp van buiten was er niet, wel cynische adviezen als “niet teveel praten anders raakt de zuurstof op”. Door krachtig ingrijpen van Guido konden we uit de lift en werd opgelucht weer gekozen voor het trappenhuis.

Om 08.30 uur vertrek met een speciale bus naar de stad *Famagusta* op het Turks - Cypriotische deel van het eiland. Je passeert een brede neutrale zone en een grote radarpost van de VS. Hier wordt meteen duidelijk, dat er nog steeds een groot, onopgelost politiek probleem is.

Bij het check-point kregen we (naast onze eigen gids Joanna) een toezichthoudende Turks-Cypriotische gids mee. Haar enige taak bleek het organiseren van de lunch te zijn. De eerste indruk van het Turkse deel van het eiland was positief: veel nieuwbouw en relatief welvarend. Een deel van de ooit vermaarde stad *Famagusta* is onbewoond; de huizen van Grieks-Cyprioten zijn dichtgetimmerd en overwoekerd met struiken: een echte spookstad. Dit deel van de stad was in 1974 niet bezet door het Turkse leger, maar de VN besloot in zijn wijsheid Grieks- en Turks Cyprioten in deze stad fysiek te scheiden. Een echte confrontatie met de uitwassen van een politiek conflict.

Bij de imposante Venetiaanse wallen werden we vijf eeuwen teruggeworpen in de tijd. Deze verdedigingswallen zijn aangelegd tussen 1490 en 1570 om de Turken te weerstaan. Uiteindelijk bleken deze wallen niet opgewassen tegen de Turkse overmacht en werd het eiland drie eeuwen door de Turken bezet.

Voor de Venetianen waren de ‘Cypriotische’ koningen (tevens koning van Jeruzalem) van het Franse huis Lusignan de baas op het eiland. Zij lieten veel gotische kathedralen en kapellen bouwen. De voormalige 14^e-eeuwse kathedraal St. Nicolaas, thans ‘omgedoopt’ tot moskee *Lala Musafa Pasa*, is daar een mooi voorbeeld van. De muren zijn volledig kaal, omdat de islam geen afbeeldingen in gebedshuizen toestaat. Vlakbij deze kathedraal lag de ruïne van de St. George kapel.

Na een korte koffiepauze bezochten we het St. Barbanasklooster (*Apostolos Varnavas*) gesticht in 477 A.D. De kerk, gebouwd in 1756, is nu een iconenmuseum; veel iconen van matige kwaliteit. Meer bijzonder was het archeologisch museum met veel mooie objecten uit de bronstijd en een collectie terracotta beeldjes, strijdagens, etc. daterend van ca 100 jaar vóór Christus. De echte pelgrims onder ons bezochten ook het graf van St. Barnabas. Hij was een zoon uit een Joodse familie en werd samen met Paulus een van de meest vrome volgelingen van Jezus. Barnabas heeft samen met Paulus het christendom gebracht naar Cyprus. Hij werd gedood door Joodse tegenstanders van de christenen; zij verborgen zijn lijk in een moerasgebied. Deze plek werd in een droom 432 jaar later geopenbaard aan bisschop Anthemios. Dit was de aanleiding voor de bouw van het klooster (PS: het zou interessant zijn met DNA-onderzoek het waarheidsgehalte van de droom te onderzoeken).

Voor de lunch reden we naar *Salamis* om de neocropolis met de koningstombes (2800 jaar oud) en de ruïnes uit de Romeinse en Byzantijnse tijd te bezoeken. Het was moeilijk om je voor te stellen, dat deze uitgeloopte kalkstenen ruïnes ooit fraai beschilderde en gedecoreerde badhuizen, gymnasia, etc. van de Romeinen waren. Het Romeinse theater uit de 1^e eeuw vòór Christus was fraai gerestaureerd, hoewel op een veel kleinere schaal dan oorspronkelijk. Ooit konden er 15.000 bezoekers plaatsnemen. Vanwege een passerende onweersbui verlieten we ijlings de opgravingen en zochten haastig een droge plek op het overdekte terras van het nabijgelegen restaurant. Hier kregen we een uitgebreide warme lunch met naar keuze vis of vlees of zelfs een glutenvrije maaltijd.

Na de late lunch reden we via het check-point terug naar *Larnaca*. Deze keer waren we op tijd terug bij het hotel, waardoor er voor iedereen ook nog ‘vrije tijd’ ter eigen besteding was. s’Avonds weer barbecue en buffet. Tijdens de nazit zorgde Anneke met een fles ‘ouzo’ voor extra levendigheid in de groep.

- Dag 4, zondag 9 oktober

Vroeg uit de veren en een licht ontbijt (geitenkaas met tomaten) om tijdig koffers te kunnen pakken en drukte bij de lift te voorkomen. Om 08.30 uur was alle bagage in de bus en vertrokken we richting Nicosia (*Lefkosia*).

Onderweg eerst een stop in *Idalion* bij een grote opgraving van de oude stadstaat. De site was gesloten, maar we konden wel twee nabijgelegen graftombes bezichtigen.

Vervolgens een bezoek aan het nonnenklooster *Agios-Irakleidios* met veel mooie fresco’s in de kerk. In de tuin van het klooster hadden veel nonnen op zondag familiebezoek. Samen met de familie zat men op bankjes te keuvelen.

Guido wilde graag in de kerk of de eetzaal van het klooster een ‘zondagsdienst’ houden. De vriendelijke, maar strenge nonnen schrokken zo van de meegebrachte flesjes wijn, dat ze de aanvankelijke toezegging prompt introkken. We trokken verder, eerst een korte stop bij *Tamassos* om een opgraving van een oude stad uit de Fenicische tijd te zien.

Bij *Panagia Chrysospilotissa* bezochten we de grotkerk. Een toeristische attractie, die weinig te bieden had. Een toevallig aanwezige orthodox geestelijke en leraar probeerde ons in een rap tempo te overtuigen van het historisch belang van deze plek. Joanna, onze gids, kreeg nauwelijks kans om de uitleg te vertalen. De monnik toonde een kopie van een oude icoon waarop Maria is afgebeeld, die door Lucas geschilderd zou zijn. Dank zij de bemiddeling van deze geestelijke mochten we gebruik maken van een grote gemeenschapszaal in het stadje om onze agapé-viering te houden. We vormden een grote kring rondom Guido onze voorganger. Gebeden en liederen kwamen uit het voor deze reis samengestelde liturgieboekje. Veel indruk maakte op mij de persoonlijke wens van ieder bij het aansteken van een kaarsje. Het was een intiem moment binnen de groep. Er werd brood gedeeld en aan elkaar uitgedeeld. Het brood werd samen met wijn genuttigd. De viering werd afgesloten met elkaar persoonlijk vrede te wensen.

De reis werd voortgezet richting Nicosia. In een voorstad gebruikten we de lunch in een groot restaurant, waar op die dag een familiefest gehouden werd. Wederom een voortreffelijke lunch opgeluisterd met muziek door een 80-jarige violist, beroemd in Cyprus.

Na de lunch doorgereisd naar Hotel Centro in het centrum van Nicosia. Het hotel maakte meteen een veel betere indruk dan in Larnaca. Voldoende tijd om nog een wandeling te maken door de nauwe straatjes van de voetgangersvrije zone in de oude stad. Opvallend waren de grote aantallen vrouwen/meisjes uit Aziatische landen (Filippijnen, Sri Lanka, India, Nepal, etc.) op de pleinen en in de winkelstraat. Het blijken buitenlandse immigranten met een tijdelijk contract (maximaal 4 jaar) te zijn, die werken in de huishouding of restaurants en hotels. Op zondag hebben velen een vrije dag.

Na de gezamenlijke maaltijd was er nog tijd om de stad in te gaan en op een terrasje iets te drinken.

- Dag 5, maandag 10 oktober

Onrustige nacht voor Julienne. Het innemen van Oryssel drankjes en een Immodium pil bleek voldoende effectief om aan het dagprogramma deel te nemen.

In de lobby van het hotel eerst crisisoverleg door Guido en Joanna. Enkele musea bleken op maandag gesloten te zijn. We vertrokken om 09.15 uur te voet naar de *Tripiotis* kerk (vernoemd naar de aartsengel Michaël). De kerk is gebouwd in 1695 dus de Turkse tijd. De kerk is vierkant en vrij compact. Kerken van christenen mochten in die tijd niet groter zijn dan een moskee. De iconostase was wederom heel imposant. Een bijzonder icoon met Maria en het Jezus uit de 15^e eeuw. Veel iconen lieten gedetailleerde afbeeldingen in zilver zien.

Het plan om de Omar moskee te bezoeken moest worden uitgesteld, omdat men bezig was met de schoonmaak. We vervolgden de wandeling langs het hekwerk van het imposante aartsbisschoppelijk paleis naar het *Byzantijns museum*. Joanna gaf een duidelijke uitleg over de ontwikkeling in stijl en kleuren van iconen door de eeuwen heen. Eerst werden blauw, roos en geel (bladgoud) gebruikt. Bladgoud werd eerst nog maar beperkt gebruikt; in de Franse en Venetiaanse tijd lieten rijke opdrachtgevers meer bladgoud in de iconen verwerken. Pas in de Turkse tijd werden de kleuren zachter.

Met de bus gingen we terug naar de Omar moskee; een tweede bezoekpoging. De inrichting van deze voormalige kerk was rommelig. De aanwezigheid van pratende en slapende gastarbeiders (Arabieren?) en het elektronische bord in het midden deed je meer denken aan een trefpunt voor buitenlanders dan een moskee. De uitleg van Guido over de Koran was nog het meest interessant.

De lunch was niet gezamenlijk; iedereen kreeg €10,- uit de lunchpot. Bij een gezellig restaurant gegeten. Voor mij een stoofpotje met vlees, aardappelen, uien en groenten. Na de lunch even terug naar het hotel en vervolgens met Harry en Miek via de winkelstraat gewandeld naar het check-point; met visum de green-line overgestoken om een indruk te krijgen van Noord-Nicosia. Via de ommuurde *Burlya Han* zijn we in de richting van de *Seliniye* moskee gelopen. Deze moskee was oorspronkelijk de kathedraal van de Heilige Wijsheid; een prachtig voorbeeld van Franse gotiek. De bouw van de kathedraal was in 1209 gestart en de inzegening vond plaats in 1326. Nu zijn jammer genoeg de torens vervangen door twee hoge minaretten. Een verrijking voor moslims, maar een verminking van een cultureel erfgoed.

Naast de moskee ligt de *St. Nicolaas*-kerk, die met steun van de EU onder regie van de VN fraai is gerestaureerd en weer wordt gebruikt. Een mooi voorbeeld van een restauratie, waarbij de oude elementen worden gecombineerd met nieuwe moderne architectuur. Jammer, dat we niet binnen konden kijken, maar via de glazen wand aan de Westzijde kreeg je al een goede

indruk.

De nabij gelegen overkapt centrale markt wordt ook met steun van de EU gerenoveerd. Voer voor politieke fijnproevers; de EU beschouwt het hele eiland als onderdeel van de EU, maar *de facto* is Noord-Cyprus een provincie van Turkije.

De algemene indruk van Noord-Nicosia is, dat de islam geen dominante rol speelt in de kleding en gedrag. De invloed van Turkije in taal en cultuur is meer dominant.

In de smalle straatjes langs de green-line zijn veel ambachtelijke en kleine industriële bedrijven gevestigd. Hier doe je echt nog een stap (50 jaar?) in de tijd terug.

s' Avonds was er om 19.30 uur de gemeenschappelijke maaltijd in het hotel. Veel ervaringen uitgewisseld met deelnemers aan eerdere parochiereizen naar Syrië/Jordanië en Marokko.

- Dag 6, dinsdag 11 oktober

Vandaag vroeg van start om goed te kunnen maken wat we op maandag hadden gemist. Om 08.00 uur naar het *Cyprus museum*. In een sober gebouw met slechts één verdieping kon je een prachtige collectie van archeologische vondsten over een periode van 6500 jaren bewonderen; van het Neolithicum tot de vroeg-Byzantijnse periode. Mooie terracotta beeldjes, maar ook grote bronzen objecten, zoals het beeld van de Romeinse keizer Septimius Severus (193-211 A.D.). De Nederlandstalige brochure werd grif gekocht, zodat men later nog eens rustige van deze unieke collectie kan genieten.

Vervolgens werd het modern ingerichte *Leventis museum* bezocht. Veel educatief beeldmateriaal en een breed cultuurhistorisch overzicht. De historie van Cyprus is uniek met zijn sterk wisselende culturele en religieuze overheersing. Opeenvolgend:

- van 8200 tot 1050 voor Christus de préhistorische *chalcolithic* en *bronzen* perioden.
- van 1050 tot 480 voor Christus de *geometrische* en *archaische* perioden. De tijd van stadskoninkrijkes en de overheersing door de *Assyriërs*. De koning van Ledra kwam in het jaar 672 voor Christus aan de macht.
- van 480 voor Christus tot 70 voor Christus de *Perzische* en *Hellenistische* perioden.
- van 70 voor Christus tot 343 na Christus de *Romeinse* tijd.
- van 343 tot 1191 A.D. de vroegchristelijke *Byzantijnse* periode.
- van 1191 tot 1571 A.D. de *Franse en Venetiaanse* perioden.
- van 1571 tot 1878 A.D. de *Ottomaanse* (Turkse) periode.
- van 1878 tot 1960 de *Britse* periode.
- vanaf 1960 tot heden de Republiek Cyprus als resultaat van de onafhankelijkheidsstrijd (EOKA). In 1963 had men reeds de eerste constitutionele crisis. De stad Nicosia werd langs de *green line* verdeeld in een Cypriotisch en Grieks deel. In 1974 volgde de opstand tegen de regering van de eerste president Aartsbisschop Makarios III. Door de Turkse invasie moesten 100.000 Orthodox-Griekse Cyprioten vluchten uit Noord Cyprus. De wonden van dit conflict zijn nog steeds niet geheeld.

Aan het einde van de ochtend reden we met de bus naar Noord Cyprus. De eerst stop was bij de ruines van het *St. Hilarion Castle* op de top van het tweelinggebergte *Didymos*. Er stond al een kasteel op deze strategische plek toen Richard Leeuwenhart in 1191 op het eiland aankwam. De vesting is uitgebreid tijdens de Franse tijd. Sinds de macht in handen kwam van de Venetianen in 1489 staat het leeg. De klim naar de top (732 m) langs de drie secties werd

door velen succesvol afgelegd. De eerste sectie met stallen, ruimtes voor soldaten en werklui, en de watertanks was langs een geplaveid pad gemakkelijk te bereiken. Het pad naar de tweede sectie met de kerk en de 'Royal Apartments' was smaller en steiler. De klim naar de derde sectie over een pad van keien en rotsblokken was voor de 'doordouwers'. Het werd beloond met een mooi uitzicht op de vallei en de stad *Keryneia*. Na de afdaling en de warme ontvangst door de achterblijvers was er tijd om op het terras te verpozen.

De tocht werd vervolgd naar het kasteel van *Keryneia*, dat tevens het museum is met een oud scheepswrak. Dit koopvaardijship dateert uit 300 v Chr. en werd gebruikt voor het vervoer van olijfolie, wijn, graanmolens, etc. Verder zijn er 400 wijnamfora, 9000 amandelen, bekertjes, borden, en lepels gevonden.

We lunchten in restaurant *Kybele* in *Belapais*. Meer informatie over dit prachtig gelegen dorp is te vinden in het boek 'Bitter Lemons' van de Engelse schrijver Lawrence Durrell.

Na de lunch bezochten we de abdij van *Belapais*. Op het podium in de grote refter hadden we weer gelegenheid voor gebed en samenzang. Even tijd voor reflectie en bezinning.

De ruïnes van de gotische kerk en klooster dateren van 800 jaar geleden. Wederom een kerk met een mooie iconostase en beeldhouwwerk (adelaar en preekstoel). De eens rijke orde van de Premonstratenzers (Benedictijnen?) verarmde ca 300 jaar na de oprichting, omdat zij de opdracht 'gaat en vermenigvuldigt u' te letterlijk namen. Volgens Joanna waren de monniken stout geweest; zij hadden in het kloostercomplex aparte verblijven voor hun vrouwen en kinderen.

De terugreis en het passeren van het check-point verliepen vlot. Een gevarieerde en interessante dag. De avond bood ruimte voor sociale contacten en een laatste wandeling in de stad.

- Dag 7, woensdag 12 oktober

Vroeg uit de veren (wake-up call om 06.30) om koffers te pakken, ontbijten en tijdig gereed te zijn voor de lange reis door het *Troödos* – gebergte. Aanvankelijk rijden we Westwaarts parallel aan de Noordelijke bergketen.

Het eerste bezoek is in *Peristerona* aan de *St. Barnabas & Hilarion* kerk. Bij aankomst was de kerk nog gesloten. Om de tijd te doden werd geprobeerd de kerkklok te luiden. Guido gaf het 'goede' voorbeeld, maar er kwam geen klokgelui. Antonio had meer ervaring en wist de klok te laten galmen. Ongeruste, boze inwoners riepen hem tot de orde. Het wachten werd ook benut om een groepsfoto te maken op het plein voor de kerk.

Wederom een kerk met een iconostase en veel iconen, maar ook prachtige kroonluchters. De kerk had drie koepels. Vlakbij de kerk lag ook een kleine moskee. Vanaf de brug over de droge rivierbedding leken de kerk en moskee broederlijk naast elkaar te liggen. Kennelijk leefden hier in het verleden christenen en moslims vredig samen.

De volgende stop was in *Nikitari* om de 'O.L. Vrouw van Asinou' kerk te bezichtigen. Een klein kerkje uit de 11^e eeuw, dat op de UNESCO-lijst staat. De kerk is rijk aan muurschilderingen; een deel nog uit de 12^e eeuw, maar de meeste uit de 14^e eeuw. De muurschilderingen geven verhalen uit de Bijbel weer, maar ook vermaningen aan de gelovigen om goed te leven.

In *Pedoulas*, een dorpje dat uitkijkt over een vallei met kersenboomgaarden, ligt aan de rand van het dorp in het dal de 14^e eeuwse kerk *Archangelos Michail* (Aartsengel Michael). Op de muurschilderingen worden veel episodes uit de Bijbel verbeeld, zoals: de doop van Jezus, het verraad door Judas, het offeren van Isaac, etc.

De klim terug naar de bus was steil, met veel trappen. Anneke en Ida werden als VIPS in een zwarte Mercedes van de restauranteigenaar vervoerd. Iedereen was toe aan een drankje en sanitaire stop na vier uren op reis te zijn. Een consumptie bestellen was nog geen garantie, dat de ober je ook iets bracht. Koffie werd aan de overkant bij de buurman gehaald. Hij was druk in de weer, maar er gebeurde weinig. Het afrekenen van de consumpties was nog chaotischer.

Om 13.00 uur weer op weg door de bergen naar het beroemde *Kykkos* – klooster. Het klooster werd in 1100 gesticht door *Isaiah*. Het klooster is in 1821 beroofd en in brand gestoken door de Turken. Alleen de icoon van 'O.L.Vrouw van de Genade' overleefde de ramp. Volgens de overlevering werd ook deze icoon geschilderd door Lucas de Evangelist. De icoon maakt onderdeel uit van de iconostase en is sinds 1795 afgedekt met doeken.

Het *Kykkos* – klooster is het rijkste van Cyprus met veel bezit van land en goederen door legaten van gelovigen. Deze positie is vooral verworven, doordat Makarios III op 12-jarige leeftijd als novice intrad in dit klooster. Hij was afkomstig uit een arme familie; het klooster betaalde zijn studie, ook in de VS. Het klooster profiteert dus van het feit, dat men zich schatplichtig voelt aan de eerste president na de onafhankelijkheid.

Op mij als bezoeker maakt het klooster een erg toeristische indruk, vanwege de verkoop van iconen en andere producten.

De lunch in het restaurant van *Kykkos* was niet collectief, maar individueel. Dit keer een bescheiden lunch.

Na de lunch vervolgden we onze reis richting *Pafos* door de bergen over een weg met veel haarspeldbochten. Het landschap was prachtig; kale, witte bergen afgewisseld met rijk begroeide hellingen. Joanna gaf een college over flora en fauna van Cyprus. Bij de bomen kon zij zonder spiekbriefje ook de Latijnse namen noemen. Niet iedereen kon genieten van het landschap; het werd enkelen zo groen en geel voor de ogen, dat er ook een noodstop gemaakt moest worden.

Op de route naar *Pafos* stopten we nog bij twee kerken/kloosters, waaronder de *Chrysorrogiasta Monastery* waar nog maar één monnik woont. Wederom mooie iconen, maar ook prachtige toegangsdeuren tot de kerk. Vanaf het terras had je een mooi uitzicht op het dal en voorbijtrekkende onweersbuien.

Om ca. 18.00 uur arriveerden we moe en voldaan bij het *Cynthiana Beach Hotel*. Een zeer groot hotel, mooi gelegen aan een baai. Het hotel beschikt over een buiten- en binnenbad, dat helaas al vroeg dicht was. Zwemmen in zee was ook niet echt aantrekkelijk, omdat de zon al om 18.15 uur onderging. Voor de stoere jongens en meisjes was er nog een duik mogelijk in een 'pekelbad', een met rotsen afgedamd stukje van de zee. Het zwemmen was er net zo moeilijk als in de Dode Zee. Iedereen kon wel genieten van een mooie zomeravond met een prachtige zonsondergang.

- Dag 8, donderdag 13 oktober

Een rustige ochtend; geen koffers pakken en pas om 09.00 uur vertrekken. Het ontbijtbuffet was zeer uitgebreid en het verhoogde terras een prima plek met uitzicht op de baai.

De *Koningsgraven* waren ons eerste doel. Een omvangrijk complex van Hellenistische en Romeinse graven, gebruikt van de 3^e eeuw voor tot de 3^e eeuw na Christus. De naam is niet juist, omdat er geen koningen, maar vooraanstaande burgers werden begraven. Uitgehouwen trappen leiden naar ondergrondse grafkamers. Sommige kamers met een atrium of Dorische zuilen. Resten van fresco's lagen her en der verspreid tussen de graven. Het terrein was zo groot, dat Cor bang was Betsy in een grafkelder kwijtgeraakt te zijn. Zij was echter alleen op verkenning uitgegaan.

De tweede stop was bij de *Ag. Solomis* catacombe. Een bedevaartsoord voor mensen met oogziekten. De terpentijneboom bij de ingang, een wensboom, hing vol witte doekjes. Een verschijnsel dat we op meerdere plaatsen zagen. In de donkere catacombe afgesloten met hekwerken waren de muurschilderingen slecht te zien.

Het volgende bezoek was aan de archeologische opgravingen van de *basiliek van Pafos*, gebouwd in de 4^e eeuw (vroegchristelijk periode) en gebruikt tot de 7^e eeuw. De basiliek werd vernietigd door Arabische infiltranten. Vanwege de vele fresco's wordt het gehele complex nu overkapt.

Midden tussen de ruïnes staat de 13^e eeuwse kerk O.L. Vrouw van de gouden stad (*Panagia Chrysopolitissa*). De kerk is door het Grieks-Orthodox bisdom in bruikleen gegeven aan de RK en de Anglicaanse geloofsgemeenschap van de stad. In de volksmond wordt het dan ook de kerk van de buitenlanders genoemd.

Deze locatie inspireerde Guido om een korte dienst te houden. Jan bracht ons in de juiste sfeer door zonder bladmuziek alle registers van het kleine orgel te bespelen.

Het bezoek aan de *Acropolis* van Pafos is een 'must'. Sinds 1961 zijn er opgravingen gedaan door Cypriotische en Poolse archeologen op de locatie van de oude hoofdstad uit de periode 4^e eeuw voor Christus tot de 4^e eeuw na Christus. Er zijn drie grote Romeinse villa's gevonden. We bezochten de villa van *Dionysius* met 40 kamers en die van *Theseus* met 100 kamers. Prachtige mozaïeken, die tot leven kwamen door de passie in de toelichting van Joanna.

Met weer €10,- uit de lunchpot kon iedereen zelf een keuze maken uit de vele restaurantjes aan de haven. Met zijn vieren genoten van een vismenu, met zalm of tonijn.

Na de lunch gewandeld langs de haven, waar veel schepen gebruikt werden voor rondvaarten met soms veel drank en muziek, maar ook voor bruiloften. Het was duidelijk, dat er veel Engelsen en Schotten wonen in Pafos. Aan het eind van de pier kon je nog een oude fortificatie uit 1592, het kasteel van Pafos, bezichtigen.

Om 17.00 uur met de bus terug naar ons hotel. Voldoende tijd om op te frissen en te genieten

van het uitzicht en zonsondergang. Om 20.00 uur diner in de zeer grote eetzaal, waar wij maar een klein hoekje van gebruikten. Hier waren ook veel toeristen uit Rusland.

- Dag 9, vrijdag 14 oktober

Weer een relaxte start; vertrek om 09.00 uur en geen koffers pakken.

De eerste stop was bij een oud kerkje uit de 12^e eeuw (Romaanse stijl), gewijd aan St. Joris op *Kaap Deprano*. De kerk staat op de plek van een vroegchristelijke kerk uit de 8^e eeuw. Op het plein ernaast is in 1928 een nieuwe kerk in Byzantijnse stijl gebouwd. In deze kerk zagen we twee mooie iconen van St. Joris en de draak. Bij frater Wim waren de eerste symptomen van 'iconen moeheid' zichtbaar. Hij bleef buiten op een bankje zitten en bezweek niet voor de vermanende blik van Joanna.

Noordelijk van Kaap Deprano ligt de *Avakas* kloof. Over een smalle, onverharde weg bracht de bus ons bij een open plek nabij het strand waar de wandeling zou starten. Guido stelde voor, dat iedereen zijn eigen tempo zou lopen. De maatstaf was om na ongeveer een uur weer om te keren, zodat je tijdig bij de bus terug was. Met enige marge zou iedereen weer om 12.00 uur bij de bus moeten kunnen zijn. De kloof is 10 km lang en ligt in een beschermd natuurgebied. De wandeling startte met een steile klim en een afdaling; daarna linksaf richting de kloof over een gemakkelijk pad in een arboretumachtige omgeving. Keurig aangelegde rustplaats met op etiketten de namen van de bomen en struiken in het Grieks en Latijn. De wandeling door de kloof met een beekje was niet voor iedereen geschikt; een kleine groep (ca. 6 personen) beperkte de wandeling tot aan de ingang van de kloof en zocht een schaduwplek bij een kalkrijke rotswand met een mooi uitzicht op de diepblauwe zee.

In de kloof waren er waarschuwingen voor vallende rotsblokken en stenen; niet onterecht want er lagen grote brokstukken en stenen in de kloof. Het beekje moest kriskras overgestoken worden; om natte voeten te voorkomen moest je een veilige route zoeken over rotspunten en keien. Deze waren heel glad door het leem aan het schoeisel van de wandelaars. Zelfs Hetty werd onzeker. Bergschoenen waren er vereist, maar we kwamen heel wat wandelaars tegen op schoeisel voor een stadswandeling. Naarmate je verder in de kloof kwam werd deze steeds nauwer en vochtiger; het water drupte op sommige plekken van de rotsen. Imponerend en avontuurlijk. Op enkele schrammen na kwam iedereen weer heelhuids terug bij de bus. Een groep met Guido over tijd: de "bezemwagen". Tijdens het wachten konden we nog het schouwspel van twee voorbijtrekkende kuddes - eerst de geiten en vervolgens de schapen - door de duinen zien trekken. De herder op een motor kriskrassend achter en naast de kudde.

De lunch was op het schiereiland op een plek met een mooi uitzicht op de baai, vlakbij de *bron van Aphrodite*. De mythe rond deze bron is mooier dan de plek zelf. Veel werd

goedgemaakt door de mooie plantentuin met een Cypriotische collectie.

Na de lunch brachten we een bezoek aan het klooster *Agios Neofytos*. Op deze plek leefde in de 12^e eeuw *Neofytos* als kluizenaar. De kleine kapel in de rotsen was rijk gedecoreerd met eeuwenoude muurschilderingen. Hoe kunnen deze niet door vocht aangetast worden over een zeer lange periode. Duidelijk geen kalksteen, maar wat dan wel? De geologische kennis in onze groep en bij de gids was te mager op deze vraag te beantwoorden.

Guido had in de bus gevraagd om de route van de kerk naar de kapel in stilte af te leggen voor een moment van reflectie. Hij gebruikte de intimiteit van de kleine kapel voor gebed en zang. Lenie Trouw las psalm 121. Daarna zongen we samen een lied. Dit meditatief moment werd afgesloten met het bidden van het oecumenisch Onze Vader.

Vervolgens bezochten we de kerk van het klooster, gebouwd in de 16^e eeuw. In de kerk staat de sarcofaag met het gebeente van *Neofytos* en apart een relikwie met zijn schedel. Het klooster beschikt over een grote bibliotheek, die we helaas niet konden bezoeken. Wel een kijk genomen in het museum met wederom mooie iconen en andere religieuze kunst. Bij de uitgang hingen mooie wandkaarten van Cyprus uit de 16^e en 17^e eeuw.

In de boekwinkel van het kloostercomplex vond een Nederlandstalige boek over de Cypriotische mythologie gretig aftrek en raakte zelfs uitverkocht.

Na terugkomst bij het hotel om ca 17.30 uur waren we ruim op tijd om een mooie zonsondergang te zien en fotograferen. Voor anderen een laatste kans om te zwemmen.

- Dag 10, zaterdag 15 oktober

In de ochtend een strak blauwe lucht. Op het programma stonden wederom oude kerke, archeologische opgravingen en nu ook het wijndorp *Oomos*.

Het eerste bezoek is aan de kerk van de H. Vrijdag (*Ayia Paraskevi*) in *Geroskipou*. Joanna liet de ontwikkeling in muurschilderingen van de 12^e naar de 16^e eeuw zien. Eerst vrij ernstige, sombere gelaatsuitdrukkingen, in de 16 e eeuw wordt de Italiaanse invloed merkbaar. Meer expressie in de gezichten en ook meer diepte. Onze aandacht was vooral gericht op een muurschildering van het laatste avondmaal. Klopte het aantal apostelen wel? Echter de contouren van twee apostelen waren nog goed te zien in het beschadigde deel van de schildering.

In Oud-Pafos (*Palai Pafous*), nu Kouklia, bezochten we het Heiligdom van Aphrodite. De riten verbonden aan het bezoek van het heiligdom, dienstmaagden die zich 'vrijwillig' gaven aan 'pelgrims', zijn rond 392 voor Chr. afgeschafte door keizer Theodosius de Grote. De oude stad werd in die tijd verlaten en er werd een nieuwe stad gebouwd bij de haven. Bij de opgravingen is geen beeld gevonden van Aphrodite, wel een conische steen (afgodsbeeld) en zeer veel offersteentjes.

Op dit terrein staat ook het *Chateau de Covocle*, een Lusingaans herenhuis. Er waren vondsten uit het heiligdom tentoongesteld, zoals de conische steen en het originele 2^e-eeuwse mozaïek, waarop Zeus en de Spartaanse koningin Leda staan afgebeeld. Het bezoek werd afgesloten met een kopje koffie op een terrasje aan het kleine dorpsplein van Kouklia.

We vervolgden de reis door een boeiend landschap met steile, kalkrijke heuvels en droge dalen. Sporadisch een groep geiten, maar verder een verlaten gebied. In het landschap waren nog de sporen zichtbaar van terrassen voor de ooit florerende druiventeelt en wijnbouw.

Ontvolking is de belangrijkste oorzaak van het verval. Op verschillende plaatsen ook zwarte aarde door de in de zomer vaak optredende branden. De overheid neemt initiatieven om in dit gebied het toerisme te stimuleren. Het dorpje Oomos is daar een voorbeeld van. Huizen zijn gerenoveerd en straten hebben weer een middeleeuwse uitstraling.

We bezochten de kerk van het H. Kruis. De kerk had weer een imposante iconostase met daarin een relikwie van het heilig kruis. De heilige plekken, zoals Bethlehem en de H. Grafkerk zijn volgens de uitleg van Guido door keizerin Helena rond 325 A.D. aangewezen. Dit zal meer een symbolisch dan een exacte aanduiding kunnen zijn. Helena heeft het kruis ook meegenomen naar Oomos in Cyprus. Daarom is er de H. Kruiskerk en een klooster gesticht. Het klooster is in gebruik geweest tot het eind van de 19^e eeuw. In de kerk was in de vloer weer de tweekoppige adelaar afgebeeld; het symboliseert het samengaan van staat en kerk.

De lunch was in restaurant *Stou Kin Yiammi*. Een mooie locatie, waar we een uitgebreide Cypriotische lunch opgediend kregen en rijkelijk van wijn voorzien werden. Na de lunch was er bij de burens een wijnproeverij; de smaak van de meeste wijnen viel tegen. Echter de zoete dessertwijn, een soort 'miswijn', en de brandewijn (43% alcohol) viel beter in de smaak en maakte de tongen los. Wij bezochten een oud huis, dat de eigenaar – een oude weduwe - omgetoverd had tot een familiemuseum. Nog de inrichting, zoals vroeger, en verder trouwkleren van de ouders en zelfs grootouders.

Op de terugweg naar het hotel werden we door Joanna bijgepraat over de sociaaleconomische ontwikkeling van Cyprus, maar vooral over de zorgen over de grote instroom immigranten. De EU draagt ca 25% van de kosten in het kader van het opvangen van immigranten in de regio. Voor Cyprioten wordt het een grote sociale last die kan leiden tot politieke onrust.

Het diner hadden we s'avonds in een lawaaiig en overbevolkt souterrain van het mooie hotel. De grote eetzaal was in gebruik voor een bruiloft.

- Dag 11, zondag 16 oktober

Koffers pakken, ontbijten en om 09.00 uur klaar voor vertrek uit het Cynthiana Beach Hotel. Afscheid van deze bijzondere locatie.

We bezochten eerst de geboorteplaats van *Aphrodite* op weg van Pafos naar Limassol. Zij is in het schuim van de zee geboren in mooie baai met glimmende stenen. De anekdote luidt, dat vrouwen die verliefd willen worden bij volle maan moeten baden of een mooi steentje moeten meenemen en dat vaak insmeren met olijfolie. Joanna vertelde het verhaal over de liefde tussen Adonis en Aphrodite. Zulke verhalen doen je weer verlangen naar de Griekse mythologie.

De tweede stop was bij het kasteel *Kolossi*, gelegen nabij de droge bedding van een oude rivier in een vruchtbare vlakte met veel citrusplantages. Het kasteel is gebouwd in de 13e eeuw. In de 16e eeuw is het met een kleinere omvang herbouwd. Nu is het kasteel 21 m hoog met op iedere verdieping twee grote ruimten. Op één plek was nog de oude muurschildering te zien. Van 1291-1310 was hier het hoofdkwartier van de Johannieten. Later volgden de Tempeliers, de Venetianen en de Turken. Sinds 1880 is het niet meer in gebruik. Vanaf het dak van het kasteel was er een mooi uitzicht op deze vruchtbare vallei.

Het oude centrum van *Limassol* was onze volgende bestemming. We parkeerden op de boulevard dicht bij de r.k. kerk. Daar konden we pas om 14.00 uur terecht. Op de grote boulevard was een grote viering van Boeddhisten of Hindoes (?) door immigranten uit een grote verscheidenheid van Aziatische landen. Allen waren in het wit gekleed en een monnik reciteerde vanaf een verhoging verzen.

Wij gingen eerst op eigen gelegenheid lunchen en verzamelden ons om 14.00 uur weer bij de kerk van de H. Catherina. Deze was nog in gebruik voor een dienst voor Filippijnse vrouwen, geleid door drie vrouwen. Voorzichtig schoven we aan in de zijbeuken. Er kwam echter geen eind aan deze dienst. Ook was de toon van de toon waarop de goedgelovige 'house-maids' werden toegesproken intimiderend. Het volume van de geluidsboxen was niet om te harden. We verlieten dan ook collectief deze 'dienst'.

Op weg naar Larnaca bezochten we de neolithische site *Khirkitia*. Uit de opgravingen blijkt, dat de nederzettingen uit 7000-5800 voor Chr. al ronde stenen 'huizen' hadden. Deze eerste bewoners van Cyprus kwamen uit Anatolië. De tweede fase van Neolithische nederzettingen begon in 4500 voor Chr. In de graven uit de eerste fase van nederzettingen zijn allen rivierstenen gevonden; uit de tweede fase ook keramische voorwerpen.

Het laatste bezoek was aan het dorp *Lefkara*. Dit dorp staat bekend om zijn bijzonder borduurwerk met geometrische motieven. Leonardo da Vinci zou hier zelfs inspiratie hebben opgedaan. De huizen in dit dorp zijn met steun van de overheid opgeknapt. Ook de 12^e-eeuwse St. Michael-kerk was men aan het restaureren.

Onder een grote boom naast deze kerk leidde Guido een afsluitende dankdienst voor deze reis. Tot slot gaf Guido aan ieder persoonlijk of als paar de 'pelgrimszegen'. Door de persoonlijke invulling van de zegen maakte dit een diep indruk.

Daarna bracht de bus ons weer naar het bekende hotel in Larnaca, waar we onze reis begonnen waren. Gelukkig functioneerde de lift nu wel, zodat we de koffers niet de trap op hoefden te zeulen. Het buffet was een verrassing; soms was er vis en dan weer vlees en voor laatkomers was er niet veel te kiezen. Toch was er een gezellige sfeer tijdens de laatste gezamenlijk maaltijd.

- Dag 12, maandag 17 oktober

Op deze laatste dag was er een feestelijke start voor Jan; hij mocht zijn 73^e verjaardag vieren. Hij zat bij het ontbijt al klaar om sms-berichten van de kinderen te ontvangen. Voor Leny van Tongeren was de dag minder feestelijk. s'Nachts was er een overstroming in haar kamer. Zij kreeg een andere kamer. Maar dit was toch een onaangename ervaring.

Om 10.00 uur had Guido positief nieuws over het gebruik van kamers s' middags voor vertrek. Op ieder verdieping was één kamer, die we konden gebruiken om de bagage achter te laten en zo nodig nog te verkleden. Rieneke had een logistieke oplossing bedacht voor deze verhuizing en kamerruil.

Deze laatste dag gebruikten we voor een bezoek aan de boulevard, het kasteel, nog een keer de St. Lazaruskerk en om te flaneren door de straten van Larnaca. Wij maakten op de heenweg gebruik van een buurtbus (€1,- pp), die ons een flink deel van de binnenstad liet zien. Op de terugweg namen we een taxi (€7,- voor 4 personen).

Om 17.00 uur bracht de bus ons van het hotel naar het nabijgelegen vliegveld. Bij het inchecken weer lange rijen. De vlucht van Larnaca naar Düsseldorf verliep zonder vertraging. Daar stond de bus gereed, die de laatste etappe naar Rhenen aflegde. Door zwaar nachtelijk verkeer op de snelweg verliep dit minder vlot.

Het afscheid nemen begon al in de bus met een reflectie op de reis door Guido en Rieneke. Beiden waren zeer positief. Het persoonlijke afscheid nemen van elkaar vond plaats nadat we de bagage uit de bus hadden gehaald. Iedereen was ook weer blij om thuis te zijn. Wij arriveerden om 02.00 uur op dinsdagochtend.

5. Algemene indrukken.

De parochiereis naar Cyprus, van 6 tot 18 oktober 2011 was zeer geslaagd. Onder leiding van Guido en Rieneke hebben de 40 deelnemers een grote variatie aan historisch, religieus en politiek interessante plaatsen bezocht. De bewogen geschiedenis van dit strategische gelegen Middellandse eiland heeft geleid tot onderscheiden periodes met Hellenistische, Romeinse, Franse, Venetiaanse, Ottomaanse, Engelse en thans Europese en Turkse invloeden op resp. het Zuidelijke en Noordelijk deel van het eiland. Thans is Cyprus ook nog van strategisch belang voor Westerse grootmachten. Engeland heeft er twee bases op 'eigen' grondgebied: een militaire luchthaven en een marinebasis. Verder is er vlak bij de neutrale zone door de VS een moderne radarpost gebouwd, die niet alleen het luchtruim van het Middellandse gebied, maar ook van het instabiele Nabije Oosten kan bewaken.

Het hele eiland maakt formeel deel uit van de EU. Op het zuidelijk deel van het eiland is er de onafhankelijke Republiek Cyprus, maar het noordelijke deel is *de facto* een provincie van Turkije. De republiek Cyprus werd een feit, doordat in 1957 de VN de strijd van de beweging EOKA voor onafhankelijkheid met een motie steunde. In 1960 werd Cyprus onafhankelijk van Engeland; de Grieks-Cypriotische aartsbisschop Makarios III werd de eerste president. Al gauw kwamen de Turks-Cyprioten in opstand tegen de Grieks-Cypriotische machthebbers. In 1964 werd er een VN-vredesmacht gestationeerd om de strijdende partijen in de steden te scheiden.

In 1974 pleegde een Griekse militaire junta een staatsgreep en werd president Makarios verdreven. Het gevolg was, dat Turkije met een invasie het Noordelijk deel van Cyprus bezette en daarmee de belangrijkste havens en internationale luchthavens bij Famagusta en Kirinea in handen kreeg. Veel inspanningen van de VN om de beide delen weer te verenigen hebben schipbreuk geleden; het referendum gehouden in april 2004 op initiatief van VN Secretaris-generaal Kofi Annan werd door de Grieks-Cyprioten verworpen en door de Turks-Cyprioten in meerderheid aangenomen. De Zuid-Cypriotische regering vertegenwoordigt sinds mei 2004 het eiland binnen de EU. Een politiek instabiele oplossing, waar nog geen begin van een oplossing schijnt te zijn. De bezoeken aan het Zuidelijke en Noordelijk deel van Cyprus en de toelichting van onze gids Joanna hebben laten zien, dat er politiek nog steeds een onoverbrugbare kloof bestaat.

De rijke historie van de oude Grieks-Cypriotische kloosters en kerken over een periode van meer dan 1200 jaren lieten ons zien, dat hier al vroeg het christendom wortel heeft geschoten. We hebben een groot aantal oude kerken en kloosters kunnen bezichtigen. Dank zij de inspanningen van de UNESCO voor het behoud en restauratie van deze oude monumenten van architectuur en religie zijn er nog steeds mooie dingen te zien. Niet alleen de bouw, maar vooral de muurschilderingen, iconostases en iconen laten de ontwikkelingen door de eeuwen heen mooi zien.

De Grieks-Cypriotische kerk is nog steeds sterk verankerd in het maatschappelijk leven van de republiek Cyprus. De kerk is geen staatsgodsdienst, maar in de praktijk zijn Kerk en Staat niet duidelijk gescheiden. Veel mensen gaan nog wekelijks naar de lange kerkdiensten, die wel twee uur kunnen duren. Verder heeft de kerk niet alleen het recht om kinderen te dopen, maar ook om huwelijken te sluiten en te ontbinden. Tot recent werden meisjes geacht op hun 18^e jaar te trouwen. Dit gold ook voor onze gids Joanna, moeder van twee kinderen, die inmiddels gescheiden is en op Tweede Kerstdag opnieuw gaat trouwen.

In de oude traditie van de Grieks-Orthodoxe kerk mochten ongedoopten niet in de kerk

aanwezig zijn tijdens de H. Communie. Zij verbleven in een afsluitbaar voorportaal. Deze traditie is verdwenen, maar er zijn anderen die nog steeds in gebruik zijn. Kinderen worden gedoopt, als ze bijna één jaar oud zijn. Ze ontvangen dan ook de eerste H. Communie. Vanaf die leeftijd nemen ze zondags deel aan de communie; ze krijgen een stukje brood gedoopt in miswijn. Kinderen gaan eerst ter communie; daarna de ouderen.

De ouders vragen bij de geboorte een familielid of vriendin om de rol van peettante op zich te nemen. De peettante draagt de kosten van het doopfeest en bepaald daarom het moment van de doop.

Familiefeesten en tradities spelen nog steeds een grote rol. Niet de verjaardag, maar de naamdag is de belangrijkste feestdag. Dan komen familieleden, vrienden en burens ook ongenood op bezoek. Zij verwachten dan ook gastvrij ontvangen te worden. Cyprische vrouwen zijn voorbereid om op elke moment van de dag gasten te kunnen ontvangen. Vroeger werd bij de geboorte van een dochter een verdieping boven op het huis gezet. De oudste dochter werd ook na haar huwelijk geacht bij haar ouders te blijven wonen en hun bij te staan tijdens de oude dag. Deze vorm van oudedagsvoorziening zou bij ons ondenkbaar zijn, maar is toch sociaal eeuwenlang een stabiele factor geweest.

Het toerisme is thans een van de belangrijkste economische kurken van de economie. De Grieken zorgden in het verleden voor 50% van de inkomsten in Zuid-Cyprus. Die rol wordt thans versneld overgenomen door Engelsen, maar vooral de rijke Russen. Meer dan in het verleden worden hotels en appartementen nu ook benut door overwinteraars. Het toeristenseizoen is lang: in maart en april komen de natuurliefhebbers, die geïnteresseerd zijn in de bijzondere flora en fauna op de schiereilanden en in de bergen. Tijdens de warme zomer zijn er vooral ook pelgrims uit de landen met Russisch- en Grieks-orthodoxe kerken. In het aangename naseizoen en de zachte winter komen dan de oudere toeristen en overwinteraars. Een andere bron van inkomsten is de export van ca 9 miljoen ton koper per jaar.

Kennelijk profiteert de republiek Cyprus ook van structuurgelden van de EU. Opvallend zijn de vele nieuwe autowegen, ook naar het sterk ontvolkte Troödos-gebergte. De strategische ligging zorgt er voor, dat dit eiland zowel financieel-economisch als politiek gekoesterd wordt door het Westen en in toenemende mate door Turkije.

Onze gids gaf een inzicht in de sociale problemen. Het minimumloon in Zuid-Cyprus bedraagt €900,- per maand, terwijl het gemiddelde salaris €1.200,- bedraagt. De werkloosheid steeg recent naar 8%, terwijl dit in het verleden niet meer dan 4% was. Een werkloosheidsuitkering duurt maximaal 6 maanden. Een probleem vormt de groeiende instroom van vluchtelingen uit Arabische landen. Thans zitten er meer dan 50.000 buitenlanders in asielcentra. De vergoedingen bedragen €1200,- per maand voor mannen, €700,- voor vrouwen en €300,- voor kinderen. Gezinnen krijgen ook een auto tot hun beschikking. Cyprische burger vinden deze vergoedingen, die deels gebaseerd zijn op EU-beleid om meer vluchtelingen in de regio te houden, veel te riant en een te grote last voor een klein land. Dit probleem gaat een steeds grotere rol spelen in de politiek.

Het belastingregime is voor burgers vrij gematigd. Tot €9.000,- betaal je geen inkomensbelasting, van €9.000,- tot €12.000,- betaal je 20% en boven €12.000,- tot 30%. Voor buitenlanders zijn er vrij veel vrijstellingen; dit geldt ook voor banktegoeden. Dit verklaart mogelijk de grote instroom van buitenlanders met riante woningen bij de stad Pafos. Ik heb de indruk, dat de Grieks-Cyprioten nog erg met het verleden - het trauma van de scheiding van het eiland in twee delen - bezig zijn, terwijl de eigen cultuur van het land door

de sterke instroom van buitenlanders in rap tempo aan het veranderen is. Wat blijft er dan nog over van de identiteit van de oorspronkelijke bewoners?

6. Nawoord

De keuze voor een parochiereis naar Cyprus was uitstekend. We hebben inhoudelijk veel opgestoken, dank zij een goede voorbereiding door de reisleiding maar vooral door een uitstekende gids ter plaatse. Wij zijn hen daar dankbaar voor.

Interessant om dit land met de grootte van een derde van Nederland en een bevolking van ca 1 miljoen op slechts vier uren vliegafstand beter te leren kennen. Het Mediterrane klimaat is in oktober zeer geschikt om te reizen.

De accommodaties verschilden sterk. Het eerste hotel in Larnaca voldeed niet aan de basiseisen, die je voor een gemiddeld oudere groep gasten mag stellen. Het centraal gelegen hotel in Nicosia was uitstekend; niet luxe, maar wel met alle basisvoorzieningen en centraal gelegen in de hoofdstad. Het grote Cynthia Beach Hotel in Pafos zou ideaal zijn voor een strandvakantie. Voor een groepsreis paste de massaliteit van het hotel minder. De ligging met uitzicht op een baai was echter uniek.

De heenreis met bus vanuit Rhenen naar de luchthaven Düsseldorf en de chartervlucht naar Larnaca waren goed geregeld. Dit gold uiteraard ook voor de terugreis.

Het meest belangrijke en plezierige was, dat er tijdens de reis uit een verzameling mensen met zeer verschillende herkomst en belangstelling een groepsband ontstond. Men stond open voor

elkaar en was bereid iets te doen voor een ander.

Met veel verwachting kijk ik dan ook uit naar de reünie in januari 2012. Dit verslag heb ik gemaakt om ervaringen te delen. Je hoeft het niet eens te zijn met de inhoud, maar reacties zijn welkom.

Wageningen, 8 november 2011

Huub Spiertz